

Zondag 8 januari 2016, 10.30u., Pauluskerk

lezing Oude Testament: Exodus 3: 1 - 14

lezing Nieuwe Testament: Mattheus 2: 1 - 12

uitleg en verkondiging

Zusters en broeders, gemeente van Onze Heer Jezus Christus,

Wat zeg je als je God zegt ? Daarover vanmorgen. Het lijkt me één van de moeilijkste, maar tegelijk allerbelangrijkste vragen, die je je als mens kunt stellen. Voor jezelf, in je eigen bestaan, omdat je het op de een of andere manier belangrijk vindt je eigen leven te verbinden met God en God met jouw leven. Maar zeker ook als lid van een geloofsgemeenschap - en dat zijn wij ook - die probeert om in dit steeds meer instabiele landje het verhaal van God: wie God is en hoe God doet - op een geloofwaardige manier na te speuren in het leven van nu. En - als dat kan - daarover te vertellen en dat zichtbaar en vooral tastbaar te maken, juist ook over de grenzen van onze eigen groep heen.

Wat zeg je als je God zegt ? Het lijkt mij ook een belangrijke vraag, zo aan het begin van het nieuwe jaar. Want bij dat woordje God komen wel een paar vragen op, denk ik, in ieder geval bij mij. Over wat de zin is van je menselijke, in de kern o zo kwetsbare en broze bestaan. Kijk maar naar al die natuurrampen op aarde. Over de relatie met jezelf, over je relatie met andere mensen, dichtbij en veraf, over je relatie met God ? Wie ben jij en wie is een ander en wie is God eigenlijk ? En wil je dan ook in die drie relaties leven ? En als je dat wilt, wat is er dan nodig om die relaties zo goed mogelijk te krijgen en heel te houden ? En: als je dat doet, wat levert je dat dan op ? Laten we met elkaar eens proberen op die vragen enig zicht te krijgen.

Wat zeg je als je God zegt ? Die vraag kwam bij mij boven, toen ik probeerde in het verhaal van de drie wijzen - magiërs, zegt Mattheüs - door te dringen. Waar gaat dat nou over ? Zij vragen aan koning Herodes: "Waar is de pasgeboren koning van de Joden ? Wij hebben namelijk zijn ster zien opgaan en zijn gekomen om hem eer te bewijzen". Dat is een vraag, een zoekvraag. Het is al met al een nogal koddige scene, daar aan het begin van Mattheüs 2. De wijzen zoeken de pasgeboren koning van de Joden. Waar zoek je die ? Inderdaad, het meest logisch is het om daarvoor even bij het paleis langs te gaan. Daar worden koningen of koninginnen geboren immers, meestal. Alleen ten paleize van Herodes weet men van niets. Nee, natuurlijk niet. Herodes is al oud en bovendien doodziek. Dus geboorten ?

Maar Mattheus trekt de zaak nog verder door. In plaats daarvan, dat Herodes nu gewoon zegt: heren wijzen, ik heb het volste vertrouwen in uw vak, natuurlijk. Maar zou het ook kunnen, dat u zich een beetje vergist met die ster van u ?, zoals wij vermoedelijk zouden reageren - althans, dat hoop ik - als wij in de horoscoop in de Story of op het internet lezen, dat de sterren hebben uitgewezen, dat ons leven deze week die zo gewenste totaal andere wending gaat nemen, in plaats van dat alles, schrikt Herodes zich een ongeluk. Juist door al dat koddige gedoe onderstreept Mattheus extra de rustige zelfverzekering en de vastberadenheid van de wijzen. Hun wetenschap heeft uitgewezen, dat er een bijzondere koning geboren is. En dus zijn zij op zoek. En ze hebben er een immense reis voor over om hem te vinden, die "koning van de Joden". Net zoals wij vaak op zoek zijn. Soms vastberaden, als de wijzen. Soms twijfelend, minder vastberaden. Net zoals wij er soms een immense reis voor over hebben - een leven lang - om God te vinden, die onbekende God, de Onzegbare, soms zichtbaar, meestal minder zichtbaar.

Wat zeg je als je God zegt ? Misschien eerst maar eens wat je niet zegt als je God zegt. Er is misschien wel geen woord, dat door de tijden heen zo onzorgvuldig is gebruikt als juist dat woordje "god". Het woordje god is de vlag geweest waaronder mensen talloze operaties hebben uitgevoerd. Gelukkige. Je kunt denken aan Franciscus van Assisi, die een poging deed de kerk van zijn tijd van binnenuit te hervormen. Je kunt denken aan Martin Luther King, die - in de naam van God - opkwam voor gelijke rechten voor de zwarte mensen in de Verenigde Staten. Je kunt denken aan Mahatma Gandhi, die om die reden zijn grote land India voerde naar zelfstandigheid. Maar ook ongelukkige operaties. In de naam van god is zo'n beetje alles gedaan wat mensen kunnen verzinnen, ook wat God verboden heeft. De zeven kruistochten in de periode 1100 - 1300, de inquisitie in de periode na de Reformatie tot en met veel van wat Hitler en zijn boeven-bende hebben aangericht in hun eigen land en in het "christelijke" Europa in de periode van '33 tot '45. En hoeveel christelijke en moslimgroeperingen beroepen zich vandaag de dag niet op God om hun al of niet gewelddadige acties te rechtvaardigen. "God" is door de eeuwen heen door mensen voor van alles en nog wat gebruikt en ook misbruikt. En om die reden zijn er nogal wat mensen, die het woordje "God" het liefste maar helemaal niet meer gebruiken. Het lijkt mij dus voor ons in ieder geval van het grootste belang uiterst voorzichtig te zijn met het gebruik van dat woordje "god".

Twee. De meeste mensen hebben bij het woord "god" een min of meer bepaald beeld. Daarmee vullen ze "god" in. Het is het beeld, dat veel mensen voor ogen zweeft als zij - in enquetes

bijvoorbeeld - antwoord moeten geven op de vraag: gelooft u in god ? Heel veel mensen blijken nog altijd te geloven. Maar dan wel op een heel speciale manier. In god als een of ander Opperwezen. Of als de Onbewogen Beweger van alle dingen. Of als de god die natuurrampen maakt, al of niet als straf voor de zonden van de mensen. Allemaal nog meer redenen om heel voorzichtig te zijn met dat woordje "god". Want het is maar helemaal de vraag of dát beeld van god als een soort ver, koud, straffend, albesturend Opperwezen een bijbels beeld is. Of dat de God is die Mozes ontmoette, daar op de berg ? Of dat de God is die Jezus heeft ontmoet ? En die hen beiden zo heeft geraákt, dat ze er hun leven lang niet over uitgesproken raakten.

Drie. Er is nog een derde reden om voorzichtig te zijn met dat woordje "god". En die heeft te maken met het beeld, dat veel kerkmensen van God hebben. God als de Schepper bijvoorbeeld, die, toen, in een ver verleden, de aarde heeft gemaakt en Adam en Eva als de eerste mensen. God ook als de Vader van Jezus Christus bijvoorbeeld, die zijn Zoon liet sterven aan het kruis om daarmee genoegdoening te krijgen voor zijn boosheid. En zo de weg vrij te maken voor een verzoening tussen God en de mensen. Je kunt zulke beelden zeker christelijk noemen. Maar je kunt ook de vraag stellen of ze in de betekenis, die er door de eeuwen heen in de christelijke traditie aan gegeven is, wel helemaal en echt bijbels zijn ? En daarbij. Voor veel mensen zijn het juist díe beelden van God, die ze in het leven van vandaag in de grootste problemen brengt. Omdat de voorstelling van God als zó`n Schepper op geen enkele manier spoort met wat de wetenschap de laatste eeuwen aan resultaten laat zien. Omdat de voorstelling van God als zó`n Vader op gespannen voet staat met wat er nog meer over God in de bijbel opgetekend is. God als de Liefdevolle bijvoorbeeld of als de Barmhartige. Omdat zó`n voorstelling van God niet spoort met wat mensen zelf hebben ervaren als liefdevol en barmhartig in hun eigen leven. Als kind, als levenspartner, als vader of moeder. Door zulke beelden, die mensen op geen enkele manier in hun leven kunnen plaatsen, haken mensen af. Van de kerk bijvoorbeeld, maar dat is tot daar aan toe. Maar ook van wat de bijbel "God" noemt zelf, met alle gevolgen daarvan voor hun geloof in zichzelf, in mensen en in het leven op aarde.

Wat zeg je als je God zegt ? Ik weet het niet natuurlijk niet zeker. Maar misschien was de zoektocht van de wijzen naar de "koning van de joden", naar God, voor hen wel een zoektocht naar een nieuwe manier van leven. Geleidelijk aan waren ze hun bestaan als sterrenkundigen, als wetenschappers pur sang, steeds meer gaan zien als iets abstracts. Vol van intellectuele prestaties, dat wel, maar leeg als het ging om

het echte leven. En nou ze die wonderlijke ster - die eigenlijk helemaal niet paste in hun wetenschappelijke denkraam - hadden gezien, vroegen ze zich af of het leven hen niet meer te bieden had. Meer warmte bijvoorbeeld dan dat koude, lege heelal met sterren die het leven van de mensen voor eens en voor altijd vastleggen. Meer echtheid, meer leven, meer levende mensen om hen heen in plaats van dode boeken. Meer menslievendheid ook. En dus waren ze op pad gegaan. Het is een zoektocht van alle plaatsen en alle tijden. Misschien wel van alle mensen. In ieder geval ook van veel mensen in onze eigen gemeenschap, van onze bezoekers ook, als ik tenminste op een rijtje zet wat er schuilgaat achter alles wat zij zeggen of niet zeggen of zich afvragen. En wat de wijzen vinden is niet God, de Almachtige of God als albesturend Opperwezen. Zij vinden een kind, een baby, klein en kwetsbaar. En dat zit niet op een vorstelijke troon, maar ligt in een voerbak voor de dieren. Wat zegt dat over de vraag van vanmorgen: wat zeg je als je God zegt ? Op zijn minst drie dingen, denk ik.

Eén. Ik wil vanmorgen een heel andere kant op dan wij meestal gewend zijn of geleerd hebben. Anders ook dan al die beelden over god die opgeslagen liggen in ons collectieve geheugen. Ik wil proberen recht te doen aan wat bij mij al heel lang aan de gang is. En misschien ook bij jullie. Een proces van zoeken en vragen, net als de wijzen, waarbij ik mij minder en minder herken in de beelden, die mij vanuit kerk en traditie zijn bijgebracht. Het beeld van god als degene, die alles wat er op aarde, sterker in de kosmos, gebeurt, als alleenheerser bestuurt. Die beslist over het wel en wee van mensen en dieren naar zijn goeddunken en op voor ons ondoorgrondelijke wijze. De god, van wie ik op school leerde, dat zonder hem en zijn wil geen haar op mijn hoofd ter aarde zou vallen. De god tot wie ik mijn gebeden richtte, bij wie ik mijn angst en onzekerheid kon neerleggen, omdat hij een persoon was, met wie je kon spreken en die met je meeleeft. En die je ook antwoordde, soms na lange tijd, soms op voor mensen onbegrijpelijke wijze, maar toch. Een persoon, van wie je zeker wist, dat hij alles hoorde en alles zag. Ja, diegene, die je al antwoordde, zelfs al voordat je je vraag had gesteld. Die god. Dat beeld van god. Steeds verder ben ik daarvan weggeraakt, omdat dat beeld van god voor mijn gevoel steeds sterker niet spoorde met de werkelijkheid, steeds meer voor mij niet te beantwoorden vragen opleverde. "Al het spreken over boven komt van beneden", luidt de bekende uitspraak van professor Harry Kuitert over god. En dat is juist, denk ik. Alles wat wij over god denken, vinden, voelen, vindt uiteindelijk zijn grond in wie zij zijn als mensen. Maar tegelijk wil ik niet op welke manier dan ook het kind met het

badwater weggooien. Steeds is er een stem in mij die zegt: ja, maar zonder god gaat het ook niet. Er moeten dingen in mijn leven zijn, waar ik niet om heen kan, die heilig zijn, die onaantastbaar zijn. En niet omdat ik dat vind, maar omdat het zo is.

Twee. Steeds meer kom ik tot de conclusie, dat wij mensen - of we nu rijk zijn of arm - tijdens ons leven hier één ding fundamenteel delen. En dat is, dat ons bestaan een tragisch karakter heeft: wij mensen zijn fundamenteel kwetsbaar. Wij maken ons leven niet zelf. Wij kunnen het ook niet garanderen. Ondanks alle wetenschappelijke en technische verworvenheden is ons leven fundamenteel kwetsbaar. Je kunt zomaar ziek worden, er kan je zomaar een ongeluk gebeuren. En dat is triest en tegelijk ook niet. Juist die kwetsbaarheid van ons en het feit, dat we die allemaal delen, maakt zichtbaar en voelbaar, dat wij diep en fundamenteel op elkaar zijn aangewezen. Geen individuen dus, die zichzelf genoeg zijn. Ik weet niet hoe het jullie vergaat, maar juist die momenten van kwetsbaarheid - iemand gaat dood, iemand wordt ziek, iemand weet niet hoe verder, zijn vaak de momenten waarop wij met elkaar in gesprek komen over de dingen die er werkelijk toe doen. Godsdiensten hebben dat ook altijd gezien en hoog gehouden. In haar boek "Aan de heidenen overgeleverd" schrijft de theologe Christa Anbeek: "Het met elkaar spreken over wat misging, afbrak, niet lukte, niet tot een succes werd, pijn deed, ons kwetste, kleineerde, waar vrijheid verloren, hoe wij onszelf kwijtraakten, is geen populaire bezigheid. Liever doen wij er het zwijgen toe. Dat is echter een keus met politieke gevolgen. Zwijgen over afhankelijkheid en kwetsbaarheid, een "discours van de stilte", maakt dat die persoonlijke ervaringen uit beeld raken, geen naam hebben, niet bestaan. Daardoor zijn wij overgeleverd aan een eenzijdig verhaal over succes, zelfontplooiing, vrijheid, gezondheid, onafhankelijkheid en zelfbeschikking. Maar als we spreken over wat pijn deed en afbrak, hebben we het ook over wat kracht gaf, wat hielp, hoe we terugveerden, waar nieuwe mogelijkheden zich aandienden, waar we iets ontdekten wat we nog niet zagen". Einde citaat. Dat is volgens mij precies wat er gebeurt in het verhaal van de ontmoeting op de berg van Mozes met God en van de wijzen met dat kleine en kwetsbare kind. Daar, niet in kracht en almacht, maar in dat kwetsbare en onverwachte, is volgens de bijbel voor ons iets te vinden van wat de bijbel "God" noemt. Het is precies wat ik op zoveel momenten van kwetsbaarheid van de mensen in de Pauluskerk heb ervaren.

Drie. Alle spreken over boven komt van beneden, maar tegelijk moet je het kind "God" niet met het badwater weggooien,

integendeel, zei ik daarnet. Het is volgens mij hoog tijd en hoog nodig, dat wij met elkaar weer geloofwaardige beelden van god gaan bouwen. Beelden die het wel houden en die houvast geven voor opbouw je bestaan en van onze samenleving nu. Maar dat moet je dan wel durven. Het is doodzonde, dat de PKN bij haar oprichting het niet heeft aangedurfd om een nieuwe geloofsbelijdenis te schrijven, naast al die oude. Maar het heeft gehouden bij de drie Formulieren van Enigheid van vier eeuwen terug. Fundamenteel voor elke nieuwe poging om iets zinnigs over God te zeggen is, naar mijn idee, dat we de zaak omdraaien en inderdaad hier beneden beginnen, principieel vanuit ons kwetsbare, menselijke bestaan. Omdat wij dat kwetsbare bestaan van ons allemaal niet zien als iets minderwaardigs, maar juist als het hoogste dat er over mensen te zeggen is en dus ook over God. Dat is, volgens mij, precies wat de bijbel ons op zoveel plaatsen voorhoudt, maar waartoe we vaak niet de moed hebben. Steeds weer zegt de bijbel, dat God zich klein maakt, dat God neerdaalt, dat God zich niet te hoog acht voor onze menselijke staat. Dat is, volgens mij, precies wat er vanmorgen wordt bedoeld met dat beeld van God van "ik zal bij jou zijn" uit Exodus en met dat beeld van een kwetsbaar kind dat wordt gevonden in Bethleem in Mattheüs. Het zijn evenzovele aansporingen aan ons juist in die momenten van kwetsbaarheid God op het spoor te komen. Vastgelopen was je, doodmoe, opgebrand, burn-out. En toch, wonderlijk, vond je weer nieuwe kracht. Je relatie doodgebloed, uitgeblust, op sterven na dood. En toch, wonderlijk, vond je elkaar weer terug. De samenleving op zijn kop, overal het recht van de sterkste, zoals nu. En toch vind je met elkaar de kracht verandering te brengen en toekomst voor ons allemaal. Bij die wonderlijke momenten van kwetsbaarheid en het, toch, wonderlijk juist daarin vinden van nieuwe kracht daarbij stilstaan, ze benoemen, ze hooghouden en ze verbinden met God. Als je dat doet, pas dan weet je wat je zegt, als je God zegt. Amen.

D.J. Couvée, Rotterdam, 8 januari 2017

